

«VERSION AL CASTELLANO DE UNA PORCION DE PALABRAS DE LA LENGUA CATALANA». APUNTS PER A UNA CARACTERITZACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA DE LA LEXICOGRAFIA CATALANA DEL SEGLE XIX

Diversos estudiosos consideren que la lexicografia catalana del segle XIX presenta, en general, un nivell de qualitat bastant baix. Rico/Solà (1995: 90) diuen que és una «època de força desorientació pel que fa als criteris i la finalitat de la producció lexicogràfica»; Colón/Soberanas (1991: 172 i 173) consideren que hi ha un «trist panorama» i fins parlen de «desolat paisatge» en referir-se a la lexicografia valenciana; Solà (1977: 237) afirma que «les obres lexicogràfiques d'aquest període estaven fetes amb un criteri no gaire acceptable, i sense rigor filològic», i Ginebra/Solà (2007: 37) entenen que els diccionaris del moment «en conjunt eren molt deficients pel que fa al criteri selectiu», si bé suavitzen un xic la valoració negativa global.¹ Pràcticament només se salva el diccionari Labèrnia:² Colón/Soberanas (1991: 153) sostenen que va ser «pràcticament l'únic que a Catalunya gaudí de prestigi i autoritat des que aparegué fins a la publicació del normatiu de Pompeu Fabra»; Ginebra/Solà (2007: 58) creuen que «va ser el millor del domini lingüístic durant tot el segle XIX i pràcticament fins al de Fabra»; i Rico/Solà (1995: 129) apunten que és «l'obra lexicogràfica més important del segle, i la més sòlida fins a Fabra». Hi ha alguna altra obra ben valorada, com els diccionaris Ferrer³ (Rico/Solà 1995: 132) o el diccionari Esteve-Bellvitges-Juglà-Amat.⁴ En contrast amb aquest judici negatiu, els estudis sobre un diccionari concret solen ser més benvolents i,

1. Hi ha estudiosos que critiquen un diccionari per raons tècniques i, alhora, l'elogien perquè conté paraules i expressions usuals a l'època. La raó és que això és útil als historiadors de la llengua. Així, Colón/Soberanas (1991: 167) fan un doble judici del diccionari Lamarca, qüestionant-lo tècnicament però considerant-lo «d'una importància excepcional» per a l'estudi del lèxic. Corbera (1994: 228), Veny (2006) i Rico/Solà (1995) fan comentaris semblants sobre altres obres.

2. *Diccionari de la llengua catalana* de Pere Labèrnia (Barcelona, 1839-1840¹).

3. *Diccionario manual castellano-catalan* (Reus/Barcelona, 1836¹, 1847²) i *Diccionario catalan-castellano* de fra Magí Ferrer (Barcelona, 1839¹, 1854², 1857³).

4. *Diccionario catalan-castellano-latino*, de Joaquim Esteve, Josep Bellvitges, Antoni Juglà i Felix Amat (Barcelona, 1803-1805¹). Amat va ser l'iniciador de l'obra, però no va voler constar-hi com a autor (Miquel i Vergés 1989: 139 i Campabadal 2006: 232).

tot i notar-ne les deficiències, també en destaquen els aspectes positius. Així, Corbera (1994: 213 i 227) valora positivament el diccionari Amengual⁵ tot i veure-hi qualque defecte, dient que «és el millor de tots els publicats a Mallorca al segle passat [XIX] i [...] és, sense cap casta de dubte, a l'altura del de Labèrnia» i que «era un vertader diccionari fet amb rigor lexicogràfic; d'aquella època, això sí». Igualment, Veny (2006: 104) sosté que el diccionari Figuera⁶ és, a pesar de les llacunes, una obra ben feta quant a contingut, dient que «el que cal valorar no és el que hi falta sinó el que hi ha, un preciós corpus del lèxic mallorquí dels segles XVIII-XIX, resultat d'una observació directa de la llengua viva, i no d'una còpia descarada d'altres diccionaris, com tant s'estilava (i s'estila)».⁷ Al seu torn, Climent (2003: 252-253) fa notar que el diccionari Lamarca⁸ ha sigut valorat positivament per diversos autors: Gulsoy (1959-1962: 132) diu que «tot i la seva brevetat, el considerem important», i Casanova (1991: 73-78) sosté que «és d'una gran importància i valor». Altres estudiosos han valorat positivament el diccionari Escrig:⁹ Colomina (1994: 149) en fa veure diversos aspectes positius i assenyala que «no presenta problemes de fons»; Simbor (1988: 13) apunta que és millor que el diccionari Lamarca; Sanchis Guarner (1980: ix) diu que és «l'obra cabdal de la lexicografia valenciana, malgrat les seves imperfeccions», i Gulsoy (1959-1962: 133-135) afirma que «es pot qualificar com la peça fonamental de la lexicografia valenciana moderna», «però tot i els seus diversos mèrits, aquest diccionari dista molt de ser satisfactori». D'altra banda, Colomina (1991) lloa el diccionari Martí Gadea.¹⁰ Finalment, quant al diccionari Llombart,¹¹ Guardiola (2005 i 2007) hi veu força elements positius, fins al punt que «aquest diccionari va suposar una passa definitiva cap a la modernor en la tècnica d'elaboració de diccionaris valencians» (Guardiola 2007: 163). Alhora, Alpera (1991: 64), tot i reconèixer la «problemàtica vàlua» d'aquesta obra, creu que «resulta innegable la valoració positiva de la seua actitud i de les seues intencions en benefici d'un ús lingüístic més ampli i d'un redreçament literari». Gulsoy (1959-1962: 138) en fa un judi-

5. *Nuevo diccionario mallorquín-castellano-latín* de Joan Josep Amengual (Palma, 1858-1878).

6. *Diccionari mallorquí-castellà* de fra Pere Antoni Figuera (Palma, 1840).

7. Veny retreu a Corbera que «s'ha mostrat sever, massa sever en les seves apreciacions quan parla de Figuera» (Corbera 1994: 221) deia que Figuera era una «persona lingüísticament poc formada i [...] ingènua». També considera esbiaixat el judici negatiu de Colón / Soberanas (1991), perquè creien que «probablement pretenia ésser complet», mentre que Veny sosté que no tenia tal intenció (de fet, Figuera diu a la introducció que el diccionari no és complet).

8. *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano* de Lluís Lamarca (València, ¹1839, ²1842).

9. *Diccionario valenciano-castellano* de Josep Escrig (València, ¹1851, ²1871).

10. *Novísimo diccionario general valenciano-castellano* de Joaquim Martí Gadea (València, 1891).

11. *Diccionario valenciano-castellano*, de Carmel Navarro i Llombart (a) Constantí Llombart (València, 1887). Tot i agafar el nom d'Escrig, es considera una obra diferent.

ci més ambigu: «Llombart volia fer un bon diccionari. Encara que no tenia la preparació per a tal empresa, no li mancava la bona voluntat». El cas de Llombart és significatiu: la diferència amb Labèrnia és que aquest traduïa i adaptava les definicions que agafava del diccionari de la Real Academia Española, mentre que Llombart no ho feia (Guardiola 2007: 183-184). A partir d'aquests testimonis, hi ha qui posa en entredit el judici global negatiu. Així, Alpera (1991: 51) matisa la visió de Colón/Soberanas (1991). Corbera (1994: 228) indica que no comparteix «la valoració que fan de cada una de les obres, fruit, potser, d'unes anàlisis poc profundes». I Guardiola, després de constatar que «la producció lexicogràfica valenciana dels segles passats ha estat condemnada per part dels investigadors» i reconèixer que «raó no els en falta» perquè «s'observa en aquestes obres una tendència al calc i a la postergació d'errors i mancances d'interpretació de les fonts» (Guardiola 2007: 163), també afirma que el diccionari Llombart «suposa un avanç notable en la tècnica d'elaboració dels diccionaris valencians», i que «es pot iniciar una línia de treball nova en la descripció de la nostra lexicografia decimonònica, que tantes crítiques ha sofert possiblement a conseqüència d'una anàlisi esbiaixada que només se centrava exclusivament en els aspectes lexicals i que impedia reconèixer les novetats tècniques de la redacció» (Guardiola 2007: 195).

A què es deuen aquestes diferències? Pot haver-hi factors distorsionadors. Per exemple, més d'un recull lèxic no va publicar-se, com els diccionaris Font i Piris,¹² Pla i Costa,¹³ Goig,¹⁴ Bover,¹⁵ etc. Alguns d'aquests reculls, com el del menorquí Febrer i Cardona,¹⁶ tenen un nivell prou alt (Ginebra 1996 i 2004, i Paredes 1996). Igualment, Casanova (2007: 399) considera que el diccionari CMG¹⁷ té prou qualitat («El autor parece que conocía bien las correspondencias entre castellano y valenciano y las aplica bien»). Quant al diccionari Sanelo,¹⁸ molts autors en canten les excel·lències —a més de Colón/Soberanas (1991) i Rico/Solà (1995)—: Alpera (1991: 53) el valora positivament, mentre que Gulsóy (1959-1962: 129) considera que «es tractava d'una obra de capital importància i que si hagués pogut ser acabada i publicada en el seu moment, hauria impès un rumb molt distint a la tasca dels lexicògrafs posteriors», ja que «Sa-

12. *Diccionario valenciano-castellano* de mossèn Tomàs Font i Piris (València, inèdit, manuscrit de 1866, còpia posterior de l'original desaparegut, que Picazo (1991: 105) data el 1852).

13. *Diccionario valenciano* de Josep Pla i Costa (València, inèdit, d'abans del 1890).

14. *Vocabulario valenciano-castellano* de Jaume Goig i Company (Alzira, inèdit).

15. *Vocabulario mallorquí y castellano* de Joaquim Maria Bover (Palma, inèdit, vers 1837).

16. *Diccionari menorquí, espanyol, francès y llatí* d'Antoni Febrer i Cardona (Maó, inèdit, com a molt tard del 1841).

17. *Voces castellanas y su equivalencia en valenciano. Voces valencianas y su equivalencia en castellano*, de C. M. G. (València?, inèdit, 1825). És a l'Arxiu Municipal de València, fons Serrano Morales, manuscrit 6549. Les inicials no s'han desxifrat.

18. *Diccionario valenciano-castellano* de Manuel Joaquim Sanelo (València, inèdit). És a la Biblioteca Mazarina de París, manuscrit 4501.

nelo es el primer lexicógrafo de la lengua catalana que obrara con criterio y juicio acertados de lingüista para la formación de un diccionario de su idioma» i «su método de compilación no fue superado por ninguno de los diccionarios valencianos del siglo XIX, ni por los del Principado o de las Baleares hasta la época de Aguiló» (Gulsoy 1964: 50-51). Els reculls lèxics fets a la Catalunya Nord (Puiggarí,¹⁹ Tastú²⁰ i Alart²¹) també van quedar inèdits. El treball d'Alart havia de ser vàlid, ja que el van usar Joan Coromines i mossèn Alcover en els seus diccionaris. Alhora, Vila (1999: 327) considera que el diccionari Puiggarí és una bona obra. (Sobre el diccionari Tastú, Colón/Soberanas (1991: 209, n. 321) creuen que no té qualitat.) Per tant, segurament el judici general seria un altre si aquestes obres s'haguessin publicat; per això Alpera (1991: 51) entén que l'estudi dels manuscrits inèdits n'ha de permetre matisar la valoració negativa. D'altra banda, l'anàlisi tècnica dels diccionaris no és exempta de dificultats. Per exemple, un tret criticat és l'exhaustivitat de molts diccionaris vuitcentistes.²² Escrig, Llobart i Martí Gadea recullen topònims, arcaïsmes, castellanismes, dobles gràfics (Tarongí²³ també s'hi recrea), participis i gerundis, tota mena de derivats, informació enciclopèdica i biografies (Colón/Soberanas 1991: 171 i Ginebra/Solà 2007: 58). Per això Colón/Soberanas (1991: 170) fan una valoració negativa dels diccionaris Escrig i Martí Gadea; Rico/Solà (1995) consideren que així s'engrosseix el diccionari amb elements sense valor; i Ginebra/Solà (2007: 57-58) parlen de «manca de criteri».²⁴ Però no tothom

19. *Dictionnaire catalan-français et français-catalan* de Pere Puiggarí (Perpinyà, inèdit, vers 1840).

20. *Glossaire catalan-castillan* de Josep Tastú (Perpinyà, inèdit).

21. *Essai de dictionnaire historique de la langue catalane* de Julià-Bernat Alart (Perpinyà, inèdit, entre 1862 i 1880).

22. Fra Magí Ferrer, a la introducció del seu segon diccionari (p. vi-viii), denuncia que els diccionaris s'omplen d'elements sobers: «para la formacion de este Diccionario no he hecho el menor uso de ninguno de los catalanes que se han publicado hasta el día. Sabia que era una cosa muy sencilla hacerse autor, y publicar la edición de un nuevo Diccionario, no haciendo en realidad otra cosa que añadir algunos artículos á otros Dictionarios que existen; pero sabia asimismo que por este método las imperfecciones y faltas habrian aumentado tanto como hubiera sido menor el trabajo. En el Diccionario *castellano-catalan* que di á luz en 1836 hallé los elementos que componen el presente. De aquel saqué todas las palabras catalanas con su correspondencia castellana [...]; y unicamente despues de concluidos los borradores los cotejé con los Dictionarios catalanes que existen, en particular con el de *Bellvitges*, al paso que solo me proporcionó algunas frases que no estaban en mis borradores, me hizo ver que todos los Dictionarios de nuestro idioma [= català] publicados hasta el día, mas bien que Dictionarios deberian llamarse Version al castellano de una porcion de palabras de la lengua catalana. Observé tambien que una cuarta parte del Diccionario de *Bellvitges* (y lo mismo digo de otros Dictionarios) no sirve sino para aumentar inútilmente el volumen y costo, y para embarazar su uso á los que han de manejarlo [...]».

23. *Diccionari mallorquí-castellà* (Palma, 1878). Massot (1985: 68-70), Corbera (1994) i Rico/Solà (1995: 139) l'atribueixen a mossèn Tarongí. Colón/Soberanas (1991: 276-277) també ho fan a la primera edició, però a la segona se'n desdiiuen. Només es va fer fins a la F.

24. Ginebra/Solà (2007) creuen que l'exhaustivitat s'explica perquè «es volia demostrar que

feia un mal ús de l'exhaustivitat. Per a Guardiola (2005 i 2007), Llobart volia fer un bon diccionari general valencià. Això implicava exhaustivitat, però també una tasca de perfecció, consignant les zones on es deien els mots que havia recollit i suprimint castellanismes (Gulsoy 1964) amb una «faena de rectificació i eliminació amb molt de trellat d'algunes entrades que no tocava en un diccionari de valencià: els castellanismes més flagrants» (Guardiola 2007: 165).

Per tal d'anar més enllà d'aquestes divergències, es pot mirar si, a més de la tècnica lexicogràfica, hi ha factors sociolingüístics que condicionen la qualitat de l'obra. Per això cal apuntar primer les finalitats dels diccionaris catalans vuitcentistes, en concret: (a) facilitar l'aprenentatge de l'espanyol; (b) disposar d'un glossari bilingüe d'ús personal;²⁵ (c) fer arrebega del vocabulari del català; (d) enfortir el català com a llengua de cultura; (e) facilitar la comprensió del català als forasters; (f) facilitar la comprensió del català antic.²⁶ Pel que fa a l'aprenentatge de l'espanyol [tipus (a)], cal tenir present que, en aquella època, la majoria de catalanoparlants no sabien espanyol, i el poder i els intel·lectuals maldaven perquè el sabessin. Un diccionari bilingüe era una bona eina per a accedir al vocabulari espanyol, i per això van proliferar. Els diccionaris Rosanes,²⁷ Mattes —per al francès—,²⁸ Lamarca, Abella,²⁹ Cabrera i Benejam³⁰ responen a aquest perfil.³¹ A partir d'aquí hom pot demanar-se si hi ha una correlació entre qualitat i intencions:

el cabal lèxic català era molt ric». Si hom considerava l'espanyol més elaborat, es podia contrabançar aquesta percepció presentant un diccionari complet. Amb tot, l'exhaustivitat podia deure's a altres factors. Colomina (1991: 149) creu que Llobart va ampliar el diccionari «segurament motivat per raons comercials», ja que sembla que l'editor volia «que l'obra fos tan voluminosa com fos possible, tenint així més fascicles per a vendre'n» (Gulsoy 1959-1962: 138).

25. Els d'aquest tipus no havien de publicar-se (és el que va passar amb Font i Piris (Picazo 1991: 101-102) i Pla i Costa), però alguns van fer cap a la impremta: és el cas dels diccionaris Amengual (Corbera 1994: 214), Roca (segons la introducció) i Ferrer (Colón/Soberanas 1991: 152).

26. Hi ha alguns diccionaris que presenten més d'un fi. El diccionari Amengual servia d'ajuda a l'aprenentatge de l'espanyol [tipus (a)] però «fijando e ilustrando» la parla mallorquina [tipus (d)] (Rico/Solà 1995: 138, Corbera 1994: 215, Massot 1985: 45-58 i Alomar 2000: 24-25). El diccionari Pla i Costa tenia un «doble objectiu»: facilitar l'aprenentatge de l'espanyol [tipus (a)] i «satisfer l'interès intel·lectual per la llengua pròpia» [tipus (c)] (Martines 1991: 125). I el diccionari Escrig havia de servir d'eina d'aprenentatge de l'espanyol [tipus (a)] i també era una arrebega exhaustiva del parlar valencià [tipus (c)] (Alpera 1991: 58).

27. *Miscelánea que comprende [...] un vocabulario valenciano-castellano* de Miquel Rosanes (València, 1864).

28. *Mots catalan-français dont l'explication à fait partie du cours* i *Mots catalan-français groupés autour d'un mot principal*, dins *Leçons pratiques de grammaire* de Joan Mattes (Perpinyà, 1844).

29. *Colecció de noms catalans tradubits al castellà* de B. Abella (Barcelona, 1897).

30. *Vocabulario menorquín-castellano* de Joan Benejam (Ciutadella, 1885, 1906).

31. Molts autors (Miquel i Vergés 1989: 138-139, Rafanell 1999: 115 i Prats 1995: 65-67) creuen que el diccionari Esteve-Bellvitges-Juglà-Amat era proespanyol, mentre que Campabadal (2006: 237-240) i Colón/Soberanas (1991: 148) creuen que era procatalà.

<i>Diccionari</i>	<i>Objectiu</i>	<i>Colón/Soberanas</i>	<i>Rico/Solà</i>	<i>Ginebra/Solà</i>
Esteve-Bellvitges-Juglà-Amat	Al pròleg, aprenentatge de l'espanyol [tipus (a)]; per a Colón/Soberanas (1991), arreplega de mots i reforç del català [tipus (c) i (d)]	Valoració bona (p. 147-148)	Valoració bona: «una de les millors [...] amb clara voluntat de recuperació de la llengua» (p. 128)	Valoració bona: «es tracta d'un diccionari prou ben elaborat» (p. 58)
Vidal ³²	Arreplega de mots [tipus (c)]	Sense valoració	Sense valoració	Sense valoració
Roca ³³	Aprenentatge de l'espanyol [tipus (a)] (Miquel i Vergés 1989: 140)	Sense valoració	Sense valoració	Sense valoració
Labèrnia	Arreplega de mots i reforç del català [tipus (c) i (d)], a més d'equivalència a l'espanyol i al llatí [tipus (b)]	Valoració bona (p. 154)	Valoració bona: «l'obra lexicogràfica més important del segle i la més sòlida fins a Fabra [...] una obra fonamental» (p. 129-130)	Valoració bona: «va ser el millor del domini lingüístic durant tot el segle XIX i pràcticament fins al de Fabra» (p. 58)
Quintilingüe	Equivalències [tipus (b)]; per a Neu-Altenheimer (1989: 93) té elements d'apologia de la llengua [tipus (d)]	Sense valoració	Valoració prou bona	Valoració prou bona: «sembla que no és inferior al de Labèrnia» (p. 58)
Ferrer	Comprensió del català per als forasters [tipus (e)]	Valoració dolenta: «nul valor lexicogràfic» (p. 153)	Valoració bona: «sembla fet amb bona tècnica i de manera competent» (p. 132)	Sense valoració
Saura	Sembla que l'aprenentatge de l'espanyol [tipus (a)]	Valoració dolenta: «no superà pas, lexicològicament, les obres d'aquesta mena» (p. 164)	Valoració dolenta: «francament tèrbol i mal orientat» (p. 132)	Sense valoració

32. *Diccionari català* de fra Albert Vidal, vol. II (Barcelona, inèdit, clos el 1818).

33. *Diccionario manual de la lengua catalana y castellana* d'Agustí Antoni Roca i Cerdà (Barcelona, 1806¹, 1824²).

<i>Diccionari</i>	<i>Objectiu</i>	<i>Colón/Soberanas</i>	<i>Rico/Solà</i>	<i>Ginebra/Solà</i>
Suplement ³⁴	Reforç del català [tipus <i>(d)</i>] («la nostra voluntat ha sigut i es contribuir al realsament de la llengua catalana»)	Sense valoració	Sense valoració	Sense valoració
Abella	Aprenentatge de l'espanyol [tipus <i>(a)</i>]	Sense valoració	Sense valoració	Sense valoració
Careta ³⁵	Reforç del català [tipus <i>(d)</i>]	Sense valoració	Sense valoració	Sense valoració
Tastú	Sembla que arreplega de mots [tipus <i>(c)</i>]	Valoració dolenta: «un recull llibresc sense gaire vàlua lexicogràfica» (p. 209, n. 321)	Sense valoració	Sense valoració
Puiggarí	Arreplega de mots i reforç del català [tipus <i>(c)</i> i <i>(d)</i>]	Sense valoració	Sense valoració	Sense valoració
Alart	Arreplega de mots [tipus <i>(c)</i>]	Valoració bona	Valoració bona	Sense valoració
Mattes	Aprenentatge del francès [tipus <i>(a)</i>]	Sense valoració	Sense valoració	Sense valoració
Sanelo	Reforç del català [tipus <i>(d)</i>] (Alpera 1991: 54 i Segarra 1985: 58)	Valoració gairebé bona: «quasi modèlica» tot i els errors (p. 141)	Valoració bona: «un dels treballs més valuosos» (p. 124-125)	Sense valoració
Soler	Comprensió de la llengua antiga [tipus <i>(f)</i>]	Sense valoració	Sense valoració	Sense valoració
CMG	Aprenentatge de l'espanyol [tipus <i>(a)</i>] i comprensió del català per als forasters [tipus <i>(e)</i>] (Casanova 2007: 398)	Sense valoració	Sense valoració	Sense valoració

34. *Diccionari suplement* de la Societat de Literats (Barcelona, 1868).

35. *Barbrismes y vulgarismes que malmeten la llengua catalana* d'Antoni Careta (Barcelona, 1886).

<i>Diccionari</i>	<i>Objectiu</i>	<i>Colón/Soberanas</i>	<i>Rico/Solà</i>	<i>Ginebra/Solà</i>
Fuster ³⁶	Establiment d'equivalències [tipus (b)], especialment per a la comprensió de la llengua antiga [tipus (f)]	Sense valoració	Sense valoració	Sense valoració
Lamarca	Aprenentatge de l'espanyol [tipus (a)]	Valoració dolenta (en la tècnica)	Sense valoració	Valoració bona: «prou ben fet» (p. 59)
Escrig	Voluntat de fer un «diccionari general», potser amb reforç del català [tipus (c) i (d)] (Alpera 1991: 58 i Gulsoy 1959-1962: 133); i eina de comprensió del català [tipus (e)] (Gulsoy 1959-1962: 133)	Valoració dolenta: «el repertori més tèrbol que puguem imaginar», amb «escassa qualitat» (p. 170)	Valoració dolenta: «el més important [del País Valencià] però no per mèrits lexicogràfics» (p. 133)	Sense valoració
Cabrera	Aprenentatge de l'espanyol [tipus (a)]	Sense valoració	Sense valoració	Sense valoració
Font i Piris	Aprenentatge de l'espanyol [tipus (a)] (Picazo 1991: 92 i Climent 2003: 268), potser amb desig de dignificar la llengua [tipus (d)] (Picazo 1991: 104)	Sense valoració	Sense valoració	Sense valoració
Llombart	Reforç del català [tipus (d)] indirectament (Alpera 1991: 63-64 i Climent 2003: 233), amb arreplega exhaustiva [tipus (c)] (Colón/Soberanas 1991: 170-171)	Sense valoració	Valoració intermèdia; millora un xic Escrig	Sense valoració

36. *Breve vocabulario valenciano-castellano* de Just-Pastor Fuster (València, 1827).

<i>Diccionari</i>	<i>Objectiu</i>	<i>Colón/Soberanas</i>	<i>Rico/Solà</i>	<i>Ginebra/Solà</i>
Martí Gadea	Reforç del català [tipus <i>(d)</i>] (Alpera 1991: 65) i arreplega exhaustiva [tipus <i>(c)</i>] (Colón/Soberanas 1991: 171) (Martí Gadea es justifica dient que cada cop hi ha més interès en l'estudi de la llengua)	Valoració dolenta: «no tenia desgraciadament el rigor i el mètode necessaris per a la tasca lexicogràfica» (p. 171)	Valoració dolenta: «manca de competència i de criteris», però «coneixia prou bé el fons popular de la llengua» (p. 135)	Valoració tirant a bona: «considerat [...] molt poc satisfactori, consideració que avui caldria matisar» (p. 59-60)
Rosanes	Aprenentatge de l'espanyol [tipus <i>(a)</i>]	Valoració dolenta: «la tria del lèxic [...] està realitzada amb ben poca traça: és un pur desgavell» (p. 168)	Sense valoració	Sense valoració
Hospitaler ³⁷	Aprenentatge de l'espanyol [tipus <i>(a)</i>]	Sense valoració, si bé en reconeixen el cabal lèxic (p. 179-180)	Sense valoració	Sense valoració
Amengual	Aprenentatge de l'espanyol i del llatí [tipus <i>(a)</i>] però «fijando e ilustrando» la parla de Mallorca [tipus <i>(d)</i>] (Corbera 1994: 215)	Valoració intermèdia (p. 178)	Valoració intermèdia, si bé reconeixen que hi ha «defectes» (p. 138-139)	Sense valoració
Figuera	Reforç del català [tipus <i>(d)</i>] (Veny 2007: 75); segons Rico/Solà (1995: 137), «de finalitat no explicitada»; també Corbera (1994: 214)	Valoració intermèdia tirant a dolenta (p. 177)	Valoració tirant a dolenta: «obra voluminosa però deficient» (Rico / Solà 1995: 137)	Valoració tirant a bona: «prou ben fet per l'època» (p. 60)

37. *Vocabulario castellano menorquín y vice-versa* de Josep Hospitaler (Maó, 1869).

<i>Diccionari</i>	<i>Objectiu</i>	<i>Colón/Soberanas</i>	<i>Rico/Solà</i>	<i>Ginebra/Solà</i>
Tarongí	Reforç del català [tipus <i>(d)</i>] (Massot 1985: 68-70) i arreplega de mots [tipus <i>(c)</i>]	Valoració intermèdia (p. 180-181)	Valoració intermèdia: «resultats irregulars» (p. 141-142)	Sense valoració
Ferrer i Parpal ³⁸	Aprenentatge de l'espanyol [tipus <i>(a)</i>] (Mifsud 2000: 106)	Valoració intermèdia: bo en macroestructura i fluïx en altres aspectes (p. 182)	Sense valoració	Sense valoració
Benejam	Aprenentatge de l'espanyol [tipus <i>(a)</i>]	Valoració tirant a dolenta: «amb limitacions» (p. 182)	Sense valoració	Sense valoració

S'observa que els diccionaris catalans pensats per a la introducció de l'espanyol [tipus *(a)*] en general tenen una valoració dolenta, mentre que els diccionaris pensats per a la dignificació del català [tipus *(d)*] en general reben una valoració més bona. Aquesta relació té lògica: en principi, qui treballa per al redreç d'una cosa s'hi mira més, mentre que qui treballa per a l'abandó d'aquella cosa no s'hi esmerça tant. Lògicament, no es pot afirmar que hi ha una relació causa-efecte clara; però sí que hi ha una certa correlació.³⁹

XAVIER RULL
 Universitat de Lleida
 Universitat Rovira i Virgili

BIBLIOGRAFIA

- Alomar 2000: Antoni Ignasi ALOMAR, *La llengua catalana a les Balears en el segle XIX*, Palma, Documenta Balear / Consell Insular de Mallorca / Caixa de Balears Sa Nostra.
- Alpera 1991: Lluís ALPERA, «Actituds lingüístiques dels lexicògrafs valencians del segle XIX», *Caplletra*, 11, 51-67.
- Campabadal 2006: Mireia CAMPABADAL, *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en*

38. *Diccionario menorquín-castellano* de Jaume Ferrer i Parpal (Maó, 1883-1887).

39. Altres valoracions van en la mateixa línia. En els estudis particulars sobre els diccionaris Sanelo, Figuera, Llombart, Puiggarí, Febrer i Cardona, etc. —molts de reforç del català [tipus *(d)*]— hom els valora positivament. I, segons la *Gran enciclopèdia catalana*, el diccionari Ferrer i Parpal —d'aprenentatge de l'espanyol, [tipus *(a)*]— i altres treballs gramaticals seus són «obres de molt escassa qualitat filològica».

- el segle XVIII. L'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Casanova 1991: Emili CASANOVA, «La lexicografia valenciana del segle XIX com a instrument d'ensenyament i de traducció del castellà. El cas del diccionari Lamarca», dins Brigitte Lepinette (ed.), *Actas del Primer Coloquio Internacional de Traductología*, València, Universitat de València, 73-78.
- 2007: Emili CASANOVA, «Notas a *Voces castellanas y su equivalencia en valenciano: Voces valencianas y su equivalencia en castellano* por C.M.G., de 1825», *Rilce. Revista de Filología Hispánica*, xxiii/2, 397-416.
- Climent 2003: Josep Daniel CLIMENT, *L'interès per la llengua dels valencians (segles XV-XIX)*, València, Consell Valencià de Cultura.
- Colomina 1991: Jordi COLOMINA, «Joaquim Martí Gadea com a lexicògraf i com a dialectòleg», *Caplletra*, 11, 147-166.
- 1994: Jordi COLOMINA, «La primera arplega sistemàtica del lèxic valencià: el *Diccionario valenciano-castellano* de Josep Escrig (1851)», dins Antoni Ferrando / Albert Hauf (ed.), *Miscel·lània Joan Fuster*, VIII, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 474-503.
- Colón / Soberanas 1991: Germà COLÓN / Amadeu-J. SOBERANAS, *Panorama de la lexicografia catalana*, 2a ed., Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- Corbera 1994: Jaume CORBERA, «La lexicografia mallorquina del segle XIX», dins *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*, vol. II, Barcelona, Curial, 211-228.
- Ginebra 1996: Jordi GINEBRA, *L'obra gramatical d'Antoni Febrer i Cardona (1716-1841)*, Maó, Institut Menorquí d'Estudis.
- 2004: Jordi GINEBRA (ed.), Antoni Febrer i Cardona, *Obres gramaticals*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Ginebra / Solà 2007: Jordi GINEBRA / Joan SOLÀ, *Pompeu Fabra. Vida i obra*, Barcelona, Teide.
- Guardiola 2005: M. Isabel GUARDIOLA, «L'aportació de Llombart al diccionari d'Escrig», dins Vicent Josep Escartí / Rafael Roca (ed.), *Constantí Llombart i el seu temps*, València, Acadèmica Valenciana de la Llengua, 233-255.
- 2007: M. Isabel GUARDIOLA, «El diccionari de Constantí Llombart, novetats microestructurals», *Estudis de llengua i literatura catalanes*, LIV, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 163-196.
- Gulsoy 1959-1962: Joseph GULSOY, «La lexicografia valenciana», *Revista Valenciana de Filologia*, 6, 109-141.
- 1964: Joseph GULSOY, *El diccionario valenciano-castellano de Manuel Joaquín Sanelo. Edición, estudio de fuentes y lexicología*, Castelló de la Plana, Sociedad Castellonense de Cultura.
- Martines 1991: Josep MARTINES, «El *Diccionario valenciano* de Josep Pla i Costa: entre la descurança i el purisme», *Caplletra*, 11, 123-146.
- Massot 1985: Josep MASSOT, *Els mallorquins i la llengua autòctona*, 2a ed., Barcelona, Curial.
- Miquel i Vergés 1989: Josep M. MIQUEL I VERGÉS, *La filologia catalana en el període de la Decadència*, Barcelona, Crítica.
- Mifsud 2000: Àngel MIFSUD, «La proposta lingüística de Ferrer i Parpal: un tren en via morta a la Menorca del XIX», *Randa*, 45, 97-120.

- Neu-Altenheimer 1989: Irmela NEU-ALTENHEIMER, «Defensa i il·lustració del català al segle XVIII», dins Antoni M. Badia i Margarit / Michel Camprubí (ed.), *Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 81-108.
- Paredes 1996: Maria PAREDES, *Antoni Febrer i Cardona, un humanista il·lustrat a Menorca (1761-1841)*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Picazo 1991: Antoni PICAZO, «El diccionari valencià-castellà inèdit de Tomàs Font i Piris», *Caplletra*, 11, 91-121.
- Prats 1995: Modest PRATS, «La llengua catalana al segle XVIII: possibles pautes d'estudi», dins Pep Balsalobre / Joan Gratacós (ed.), *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona, Quaderns Crema, 15-74.
- Rafanell 1999: August RAFANELL, *La llengua silenciada. Una història del català, del cinccents al vuitcents*, Barcelona, Empúries.
- Rico / Solà 1995: Albert RICO / Joan SOLÀ, *Gramàtica i lexicografia catalanes. Síntesi històrica*, València, Universitat de València.
- Sanchis Guarner 1980: Manuel SANCHIS GUARNER, «Pròleg» al *Diccionari de la rima* de F. Ferrer Pastor, València, Domènech.
- Segarra, Mila (1985): Mila SEGARRA, *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona, Empúries.
- Simbor 1988: Vicent SIMBOR, «La Renaixença al País Valencià», *Caplletra*, 4, 9-42.
- Solà 1977: Joan SOLÀ, *A l'entorn de la llengua*, Barcelona, Laia.
- Veny 2006: Joan VENY, *Tradició, traducció i interferència en el diccionari mallorquí (1840) de P. A. Figuera*, Palma, Departament de Cultura del Consell de Mallorca.
- 2007: Joan VENY, «La sinonímia en el Diccionari (1840) de Pere A. Figuera», *Randa*, 58, 75-98.
- Vila 1999: Pep VILA, «Manuscrits catalans a la biblioteca de la família Puiggarí de Perpinyà», *Llengua & Literatura*, 10, 317-328.